

Nye strømninger og strømme i den grænseløse by

Noter fra Transversal II-seminar, Geografisk Institut, 18. januar 2007

Lars Winther, Stephan Pauleit og Caroline Schousboe

Med bidrag fra Niels Albertsen, Hans Thor Andersen, Louise G. Aner, Darrin Bayliss, Pia Bille, Anne G. Busck, Thomas Juel Clemmensen, Morten Daugaard, Marion Louise Frandsen, Niels Boje Groth, Gertrud Jørgensen, Søren P. Kristensen, Tom Nielsen, Poul Bæk Pedersen, Søren Præstholm, Karina Sehested, Christine Benna Skytt, Søren Smidt-Jensen og Anne Tietjen

Realdania Research

Forest & Landscape Denmark,
University of Copenhagen, LIFE

Department of Landscape and
Urbanism
Aarhus School of Architecture

Institute of Geography
University of Copenhagen

Nye strømninger og strømme i den grænseløse by Transversal II

Indledning og baggrund

Efter diskussionen af den grænseløse by i Transversal I fokuserede vi i denne transversal på det konkrete indhold i den grænseløse by gennem eksempler fra centrets projekter både igangværende og kommende. Deltagerne præsenterede, hvad det nye var i deres projekter. Hvilke nye fænomener arbejder vi med? Hvilke udviklingstræk eller mønstre ser vi i den grænseløse by? Hvad adskiller den grænseløse by fra tidligere begrebsliggørelser af byen?

Fokus var på nye strømninger og strømme inden for erhvervsudvikling og arbejdsmarked, flytninger og stedsidentitet, landskabsforandringer og arealanvendelse og bypolitik både i de bebyggede dele og det åbne landskab af storbyregionerne. Især fokus på de sammenhænge, der er mellem de nye strømninger og strømme i den grænseløse by. Ideen med Transversal II var at kvalificere dette, men også at skabe en vidensudveksling mellem centres forskere og generere nye spørgsmål.

Til mødet bedte vi alle forberede et lille oplæg på ca. 5-10 min. ud fra deres eget projekt. Oplægget skulle indeholde:

- 1) Et fokus på nye fænomener, udviklingstræk og bevægelsesmønstre etc. Meget gerne underbygget med konkrete cases eller data.
- 2) Det teoretiske og forståelsesmæssige. Forklar de nye teoretiske strømninger i rammen af den grænseløse bys forskellige aspekter og diskuter meget gerne i relation til det konkrete.
- 3) Hvilke konsekvenser har ovenstående for samfundet, planlægningen, borgerne mv.?

Deltagerne blev inddelt i tre grupper, hvor de præsenterede deres oplæg for hinanden. Efter frokost blev grupperne bedt om at samle op på præsentationerne og diskussionerne om strømme og strømninger i den grænseløse by på tre overheads, som ordstyreren præsenterede i plenum med efterfølgende diskussion.

Det væsentlige for mødet i denne transversal var processen. Formålet var at igangsætte en diskussion mellem centres forskere med udgangspunkt i deres konkrete projekter og forholde dette til den grænseløse by. Dette notat er et forsøg på at samle op på de mange spændende diskussioner, som vi havde. Det er et kort resumé, som kun søger at trække hovedlinierne fra mødet op og især stille de spørgsmål, som blev rejst på mødet. Det er således ikke en fyldestgørende afrapportering af processen. Notatet indeholder dog et kort oprids af de emner, der blev fremlagt som væsentlige og nye i forhold til centermedlemmernes arbejde samt spørgsmål til disse emner og til det videre arbejde. Flere af emnerne hænger sammen eller overlapper hinanden. Dette er forsøgt gengivet i det følgende. Ud af de tre hovedtemaer, vi havde opstillet, blev især de nye fænomener og teoretiske og forståelsesmæssige strømninger berørt, ikke alle grupper nåede til konsekvenserne for samfundet, planlægningen eller borgerne.

1. De nye fænomener

De europæiske storbyregioner forandrer sig i disse år og fremstår i dag langt mere polycentriske og opsplittede end tidligere. Store dele af de omkringliggende byer og landområder er blevet økonomisk, social og kulturelt integreret i det urbane landskab. Det resulterer i et mangesidigt bylandskab med varierende arealanvendelse, hvori der opstår nye geografiske relationer og strømme, nye funktions- og arbejdsdelinger og ikke mindst nye økonomiske, sociale og politiske rum. Denne udvikling er søgt teoretiseret gennem begreber som metropolisering, *urban sprawl*, *edge city*, *postsuburbia* eller *Netzstadt* eller *Zwischenstadt*, på dansk mellembyen. *Zwischenstadt* ‘...meaning the type of built-up area that is between the old historical city centres and the open countryside, between the place as living space and the non-places of movement, between small local economic cycles and the dependency on the world market.’ (Sieverts, 2003, p. xi). *Zwischenstadt* peger på, at den moderne by ‘...is in an ‘in between’ state, a state between place and world, space and time, city and country.’ (Sieverts, 2003, p. x). Alle er det begreber, som søger enten at forklare fremkomsten af det mere integrerede storbylandskab eller forstå transformationen af de bynære områder

Flere af grupperne af rapporterede omkring denne udvikling gennem forskellige perspektiver.

1.1 Polycentrisk by – ikke et centrum i en byregion/bylandskab

Tidligere tiders mønstre med et center, f.eks. Central Business District, i en region afløses nu af den polycentriske by, hvor byerne/bylandskaberne kan have flere centre med hver deres funktion i regionen (specialisering), men også være koblet sammen på en mere diffus og flerstrengt måde. Til dette kan man spørge: Hvad består det diffuse og flerstrengede i? Det blev søgt afklaret gennem flere andre indlæg – se nedenfor.

1.2 Byen på landet og landet i byen

Nye flyttemønstre både forårsaget af et økonomisk *pres* og et socialt *pull* bevirker, at blandt andet pendlingsafstandene øges, men også at forskellige områder i udkantsområderne af storbylandskaberne får forskellige karaktertræk og funktioner. Samtidig sker der et skift i, hvem der flytter, hvornår de flytter, hvorhen de flytter og hvilke familietyper der flytter. Skaber polariseringen i bosætningsmønstre nye grænser i den grænseløse by? Skaber længere pendling en ny form for brug af byfunktioner? Nye byformer? Nye arbejdsdelinger?

Netværkene har også en fysisk dimension: f.eks. overvindelse af by/land-modsætningen. Fra noder og strømme mellem disse til en forståelse af processerne, som er spredt ud over hele territoriet. F.eks. bliver det fysiske, geografiske rum mellem byerne (f.eks. bosted/arbejdssted) påvirket af det urbane uden at være direkte urbant. Dette kan også opfattes som en diskussion af, at vi går fra noder og linier til en opfattelse af rummet mellem disse. Det betyder, at individer eller grupper påvirker hele rummet og ikke kun de noder, de befinder sig i.

Samtidig sker der en ny form for overlap mellem land og by, hvor byfunktioner flytter på landet, men også den modsatte proces ses, hvor landskaber/landet flytter ind i byen. Dette peger således i to retninger, som kan se ud til at foregå samtidigt og giver bylandskabet nye karakteristika. F.eks. ser vi, at landskaberne inde i byen kan være med

til at skabe nye opdelinger af byen eller hvordan en udbredelse af parcelhuse over større arealer inddrager landskab..

Dette giver også nogle nye forståelsesrammer. F.eks. ændrer rurale diskurser om brugen af det åbne land og rammerne for planlægning af det åbne land sig i takt med, at byfunktionerne spreder sig ud i landskabet. Det stiller nye spørgsmål om byen som fænomen. Kan man efterhånden betragte landet som det homogene og byen som det heterogene/komplekse? Kan byen identificeres, som det der ikke er land?

1.3 Stedsidentitet: Stedsbunden identitet?

Der kan iagttages en (ny?) dikotomi mellem en borger-identitet og en bruger-identitet. Samtidig opstår der nye tilhørsforhold for individet. Hvor høre man til når byen/regionen har mange centre? Hvor er forankringen i en polycentrisk region? Opstår der nye *communities/tribes* i en polycentrisk by? Eller er dette også en afledt effekt af de nye flyttemønstre og udvidede pendlingsafstande? Hvad betyder den polycentriske by i denne sammenhæng? Er det et udtryk for opsplitting?

Hvis byen får flere grænser, får individerne så mere adskilte identiteter? Eller vil de få flere sideløbende identiteter i og med at de bevæger sig mellem forskellige rum dagligt?

1.4 Politiske institutioner

Institutioner ændrer sig fx nye kommuner og nye institutioner kommer til som de nye vækstfora. Der observeres flere overlap imellem institutionerne - både territorielt og funktionelt. Det ser ud til at der opstår en mangel på hierarki, men til gengæld dannes en mere fleksibel struktur, både hvad angår opgaver, men også fordi nogle af disse institutioner er midlertidige. Derved kan der være problemer med styring i og imellem de nye institutioner.

I hvor høj grad indgår metastyring i denne nye struktur? Dvs. er de nye politiske institutioner mere koordinering uden direkte styring? Hvilken betydning har denne omstrukturering for den grænseløse by og for relationerne mellem byen og det åbne land? Resultatet kan være at man skaber skel på en ny skala. I hvor høj grad drejer den polycentriske region sig om multiple skalaer? Ændringer i forholdet mellem de forskellige centre og 'ikke-centrene' i en region? Ændringer i relationer mellem land og by?

1.5 Videns- og kulturøkonomien

Fremkomsten af vidensøkonomien betyder, at viden og vidensproduktion er blevet et bærende element i samfundsøkonomien. Vidensøkonomien er derfor i de senere år blevet synlig mange steder i det økonomiske landskab, men dens spydspidser har en tendens til koncentration på bestemte lokaliteter, især hvor der er tilgængelighed til højt kvalificeret arbejdskraft og nærhed til vidensinstitutioner som universiteter.

Vidensøkonomien har således skabt et nyt fokus på byens centrale dele, men det er ikke hele historien om byernes økonomiske genkomst. Samfundet og ikke mindst storbylandskaberne består i dag af mere end storbyens centrale, tætbeboede kvarterer. Nedbrydningen af byhierarkierne medfører opståen af netværk, men måske en grad af disintegration. De kreative erhverv er stadig inde i byen, dvs. en fortætning, mens andre

økonomiske aktiviteter skabes i nye økonomiske rum i grænseløs by? Hvordan ændre det den fysiske udformning af byen? Påvirker dette også det åbne land?

I de ydre dele af bylandskabet omkring København er der i de seneste år foregået en stille revolution, hvor der har været en vækst i erhvervsservice især en vækst af små og mellemstore virksomheder. Denne type virksomheder har en anden lokaliseringsprofil end de virksomheder, som er placeret i den bebyggede del af byen. Undersøgelsen peger på, at bostedsvalg har stor indflydelse på lokaliseringen af disse virksomheder, men også at de kun kan have denne lokalisering, fordi de er en del af den grænseløse by. Det betyder også, at økonomiske forklaringer alene ikke kan forklare erhvervslokaliseringen i den grænseløse by – økonomisk handling må i højere grad forstås som indlejret i en bredere social kontekst.

1.6 Relationer mellem by og land /mellem byer.

Mange byer forsøger at undgå usynlighed fx ved brug af 'identitetsmarkører' og eller bybranding. Kan strategier som f.eks. 'Flagskibe' som markedsføring af byer og regionen, også bruges for en polycentrisk region? De arkitektoniske enklaver som strategiske enklaver i en international kontekst. Enklave et identitetspunkt. Arkitekturen bruges i en eksponering af strategisk vigtige områder og interesser. Disse områder får al opmærksomheden og investeringerne. Hvad med resten?

2. Nye teoretiske strømninger

I selve forståelsen af den grænseløse by ligger en ny teoretisk strømning om byen og dens konstitution herunder en lang række forskellige bud på, hvad der producerer storbylandskabet og ikke mindst en række erkendelsesteoretiske spørgsmål om, hvordan vi opnår viden om de nye fænomener. Der var f.eks. en diskussion om, hvordan begreber mister deres forklaringsværdi – eksempelvis forstad, som breder sig ud, kan ikke opfattes som et samlet område tæt på den centrale by, men til en vis grad et område der indtager landet – eller er det landet, der trækkes ind i forstæderne? Det fører til nye begreber som f.eks. territorier, enklaver eller ydre by. Skal vi bruge nye begreber til at beskrive det nye med? Ændre gamle begreber betydning? På hvilken (geografisk) skala analyserer vi den grænseløse by? Hvad er inden for den grænseløse by? Hvad er udenfor? Hvad er de nye grænser i det grænseløse? Hvori består det grænseløse? Og på hvilken skala?

I ovenstående om fænomenerne er allerede inddraget en del om nye teoretiske problemstillinger og strømninger. I grupperne kom ikke alle lige langt med dette punkt, men der var en række teoretiske temaer, som blev berørt i løbet af dagen:

- Skala og multifunktionalitet
- Metastyring, nye former for kontrolsystemer
- Zwischenstadt - forsøger at sætte nye begreber op til at definere og beskrive den grænseløse by.
- Tværfaglige forståelsesrammer af fænomenerne
- Nye diskurser/diskursive felter om by og land
- Økonomisk sociologi, sociologisk økonomi

3. Mulige konsekvenser

I forhold til konsekvenserne kom vi i denne omgang ikke så lang, men afslutningsvis var der nogle vigtige betragtninger, som pegede fremad mod nye diskussioner. Disse er kort:

- Ny planforståelse af by-land distinktion.
- Integration af ny skalaforståelse i plandokumenter.
- Nye måder at styre på i planlægningen. Areal regulering vs. innovationsplanlægning og/eller strategisk-planlægning. Den ene eller den anden eller kan vi have begge dele? Er vi nød til at have begge dele?
- Den klassiske bys typologier erstattes af nye typer og bygningen bliver til en mere strategisk behandling af landskabet

4 Oplæg til nye diskussioner

Ud fra den afsluttende opsamling og diskussion opstod en række centrale spørgsmål som alle i et eller andet omfang må forholde sig til ikke kun i deres egne projekter, men også på tværs i centret.

De første centrale spørgsmål omhandlede bylandskabet og vækst: Er det hele ikke bare et udtryk for vækst? Hertil kan man tilføje: Hvis det ikke kun er et spørgsmål om vækst, hvad er det så, som ikke er vækstbetinget? Hvad sker der, hvis væksten aftager?

Et andet sæt spørgsmål kredsede om en præcisering af den grænseløse by. Hvad er de nye vilkår? Dele af dette er blevet eller vil blive besvaret i projekterne, men det er vigtigt hele tiden at huske på, hvad de nye vilkår er. F.eks. før: by-land. Nu: grænseløs by. Er det samme diskussion bare med nye betegnelser eller er det en helt ny opfattelse af relationer mellem byen og det åbne land?

Vi kalder, stadigvæk, den grænseløse by for by. Spørgsmålet er: hvad der gør den grænseløse by til by? Svar på dette spørgsmål kan eksempelvis søges, hvis der kan oprettes en distinktion i Luhmanns forstand, dvs. en sondring mellem en inderside og en yderside og en markering af indersiden som bymæssig. Inden for sondringen er der by, udenfor noget andet. Kombinationen af to kriterier, en distinktion med markering af en inderside og skalabegrebet, giver dette: der vil være forskellige skalagrænser for den grænseløse by alt efter, hvilke kriterier for skala der anlægges.

Det fører til en tredje sæt spørgsmål om territorium, rum og skala, som klart viste disse begrebers centrale position i erkendelsen af den grænseløse by og dens nye fænomener, men også et behov for at diskutere, teoretisere og analysere især skala-begrebet yderligere og ikke mindst tilstedeværelsen af en multiplicitet af skala. ”The city without limit” er en skalær ”MultiPliCity”, en by som ind- og udfolder sig i forskellige bymæssige skalaer. Eller med andre ord: der findes mange byer i den grænseløse by, helt afhængigt af hvilke kriterier for urbanitet vi sætter erkendelsesmæssigt og praktiserer hverdagslivsmæssig. En vigtig del af afklaringen er derfor at præcisere vores brug af skala og hvilke bymæssige skalaer vi anlægges i vores forskellige projekter.